

PAPÁČ, R. *Maleficz. Ako sa súdilo a trestalo v Košiciach v 16. storočí.*
Košice: Dana Kušnírová-HistoricKE, 2019, 159 s.

Trestné právo a jeho aplikácia v minulej právnej (v zúženom zmysle súdnej) praxi sa vníma a v minulosti rovnako vnímala ako výkon verejnou autoritou realizovanej ľudskej spravodlivosti. Vecné rozhranie recenzovanej monografie čitateľa prenáša do novovekých Košíc do praxe aj širšieho spoločenského kontextu trestania poverených samosprávnych orgánov mesta – mestskej rady ako prvostupňového súdneho orgánu voči mešťanom, taktiež aj voči šľachticom v meste sa zdržujúcim/žijúcim a ďalším nepriviligovaným a kriminalizovaným individuíam (bez súčasného pejoratívneho zmyslu tohto slova). Centrom pozornosti autora sa stala metropola (ako významné tranzitné mesto v obchode s Poľskom, osobitne s Krakovom) východného Slovenska a tiež horného Uhorska – Košice – v úzko vymedzenej dejinnej etape 16. storočia, ktorá zo zachovanej početnej archívnej pramennej bázy košického magistrátu (deponovaného v Archíve mesta Košíc) poskytla autorovi výborný základ prvotného bádania vo fonde košického magistrátu.

Monografia, ktorá sa radí medzi typické všeobecnohistorické práce elementárneho, iniciačného výskumu, je rozdelená na šesť hlavných kapitol, z ktorých vecne relevantné sú tretia až šiesta, deskribujúce a čiastočne analyzujúce súdnoprocesnú podstatu mestského súdu vrátane výkonu vyšetrovacích úkonov (osobitne útrpného práva), charakter trestov a spôsoby ich realizácie v rámci mikrovýskumu právnej archeológie prostriedkov, spôsobov a lokalizácií výkonu trestov a špeciálne telesných a hrdelných trestov. Nasleduje hmotnoprávna časť (V. kapitola) o skutkových podstatách trestných činov proti životu, ako bola najvšeobecnejšia podstata vraždy a jej kvalifikovaných podstát (derivátov) podľa ich súdovej klasifikácie. Záverečná VI. kapitola sa potom pokúša veľmi náznakovito predostrieť kriminologický obraz typických páchatel'ov a miesta trestnej činnosti.

Zúžená teritoriálna a personálna pôsobnosť uhorských stredovekých a novovekých miest (voči najmä vlastným obyvateľom) sa odvíjala od udelených privilégii ako právneho základu ich mestského partikulárneho práva. Uvedený vymedzený právny rámec privilegiálneho práva determinoval následne ďalšie pramene mestského práva a výkon trestného súdництва a právomoci mestského súdu voči páchatel'om trestnej činnosti, stíhanej na území mesta (resp. v jeho extraviláne), a to vo vzťahu k základnej právomoci mestských orgánov – výkonu súdnej moci s prvostupňovou právomocou, vrátane výkonu *iuris gladii*. Uvedenú primárnu zovšeobecňujúcu kompetenciu našich stredovekých a novovekých miest môžeme subsumovať aj pre prípad slobodného kráľovského mesta Košíc.

Autor svoj výskum košickej trestnoprávnej praxe zamerl na popredné materské mesto budínskeho mestského okruhu a filijujúce do ďalších východoslovenských miest (patriaciich

minimálne do spoločenstva Pentapolitany a tiež tavernických miest) a lokalít. Pre zahraničné publikum treba pripomenúť úvodom, že Košice trvalo v dejinách Uhorska a Slovenska vystupujú ako významné samosprávne, právne, hospodárske, kultúrne a vzdelanostné centrum, preto jeho verejný, spoločenský život videný a vnímaný archívnymi materiálmi trestnoprávnej súdnej praxe mestského súdu je o to viac lukratívnym vedeckým poľom. Košice patria v právnohistorickom výskume však medzi nedocenené, a dúfam, že v budúcnosti ešte rozpracované, výskumné mestské anabázy (ale medzi ne treba zaradiť takmer všetky významnejšie slobodné kráľovské, či naše banské mestá),¹ na ktoré sa zámery našich právnych a všeobecných historikov budú trvalo orientovať. Ako vieme v slovenskej právnej histórii v danej, vysoko hodnotenej (aj laikmi aj odborníkmi) oblasti dejín trestného práva sa nevykonala žiaden rozsiahlejší výskum. Ku cti R. Papáčovi slúži, že v obmedzenej vedeckej všeobecno-historickej obci, venujúcej sa kontinuálne a relevantne dejinám trestnoprávnej praxe, patrí medzi už známych a kontinuálne činných bádateľov.² Autor tak završuje viac ako dekádu vlastného rozsiahleho historického minuciózneho výskumu. Spracoval nielen bohaté fondy mestských kníh, ale aj ďalších fondov (napr. fondy účtovných kníh, listov (*missiles*) a tiež archeologicko-právne artefakty viazané k mestskej väznici, označenej dnes ako Miklušova väznica, ktorá slúži ako jedno z múzejných pracovísk Východoslovenského múzea Košice, ktorej je autor aj samostatným vedeckým pracovníkom a kurátorom tam deponovaných zbierok).

Práca je tematicky zameraná na výsostný právnohistorický vývoj trestnoprávnej mestskej praxe a z autorovho vytýčeného bádateľského zámeru možno monografiu považovať za hodnotnú prvotinu so všeobecným aj právnohistorickým dosahom a presahom. Aj keď treba povedať, že ide len o autorské prvotné výsledky dosiaľ vykonaného komplexného archívneho výskumu v košickom mestskom práve novoveku. Sám v závere formuluje vlastnú ingerenciu sa výskumu trestnoprávnej praxe naďalej venovať v bádateľskom poli nasledujúcich storočí neskorého novoveku, keďže zachované a ešte nespracované (doslova nedotknuté) mestské fondy k tomu nabádajú. Sám sa k mladším storočiam vyjadril: „predpokladáme nárast archívneho materiálu, čo nám pomôže detailnejšie prezentovať obraz Košíc v minulosti“ (s. 146).

Papáčov veľmi poctivý výskum v extenzívne poňatej šírke prameňov, zameranej na vybrané časové obdobie 16. storočia (*de facto* od r. 1556, keď Košice začali viesť novú

---

¹ Snáď až na výnimky, akými sú práce SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava: Veda, 2016; DUCHOŇOVÁ, D. – DUCHOŇ, M. *Zločin v meste. Kriminalita a každodennosť v ranonovekom Pezinku*. Bratislava: Pro historia, 2014; CSUKOVITS, E. *Zločin a trest v stredovekej mestskej praxi*. In: LEGYELOVÁ, T. – CSUKOVITS, E. *Z Bardejova do Prešporku. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13.–17. storočí*. Bratislava: HÚ SAV, 2005, s. 128–148; NEMEC, M. *Od zločinu k trestu. Vývoj stoličného súdnictva na Liptove v 18. storočí*. Ružomberok: Society for Humanity Studies, 2019; čiastočne tiež KIANIČKA-HAAS, D. *Kremnica v ranom novoveku*. Budmerice: Rak, 2020.

² Z posledných prác PAPÁČ, R. Charakter trestov a miesta ich realizácie v Košiciach v 16.–19. storočí. In: SZEGHY, G. (ed.). *Studia Cassoviensia nova. Košice vo svetle nových poznatkov*. Košice: Dejepisný spolok v Košiciach, 2020, s. 37–60; PAPÁČ, R. Súdna prax v ranonovekých Košiciach. In: SZEGHY, G. (ed.). *Košické historické zošity*, 2013, 23, s. 18–30; FICO, M. – PAPÁČ, R. Vybrané aspekty majetkovej kriminality a jej trestani v Košiciach v 16. storočí. In: VOJÁČEK, L. – TAUCHEN, J. (eds.). *Majetkové a hospodárske trestné činy včera a dnes. Sborník z konferencie*. Brno: Masarykova univerzita v Brne, 2016, s. 85–88.

zachovanú trestnú mestskú knihu) je hodná našej recenznej pozornosti z viacerých zorných uhľov vedeckého záujmu. Nielen pre všeobecné dejiny miest a daného mesta z pohľadu fungovania mestskej samosprávy je práca zaujímavá, nielen cez prizmu dnes obľúbeného výskumu dejín každodennosti, verejného života a spoločenského niveau urbánneho prostredia a privilegovaných mestských societ, tiež nemenej interesantný je výskum dejín mentalít a kolektívneho správania sa, rovnako pozitívne treba vnímať autorský vklad do právnych dejín, t.j. dejín law in action (jednoducho povedané právnej praxe) i law in books (právnych prameňov oficiálneho a formálneho a tiež materiálneho (nie vždy priamo právneho) rázu), čo autor naznačil odkazom na právne zbierky a iné (aj zahraničné) pramene v košickej súdnej praxi (napr. odkaz na tavernické právo na s. 19, či odkaz na známe trestné zákonníky Ferdinandey či Karolíny, ktoré sa veľmi flexibilne, za to nezáväzne v košickej mestskej praxi využívali, či nepriamo aplikovali v zmysle inšpiračných zdrojov potrebných pre rozhodnutie súdu, resp. výkon súdnej moci). Tento zaujímavý historický fakt extenzívne ponímaných materiálnych prameňov práva či inšpiračných zdrojov je prítomný napr. v novovekej trestnej praxi mesta Pezinok (spracovanej pred časom kolegami M. Duchoňom a D. Duchoňovou), a táto stránka veľmi zaujímavých smerov a spôsobov právneho transferu v minulosti si bude vyžadovať vlastné výskumné zamerania a komparatívny prístup. Autor, zdá sa, si to vlastne implicitne a nepriamo uvedomil, ale nerozvinul, ale tu treba mať širšiu právnohistorickú intenciu.

V úvode nás oboznámil s elementami právneho základu, v ktorom sa realizovala trestnoprávna súdna prax mesta: vyzdvihol tu predovšetkým košické individuálne pramene rôzneho pramenného charakteru (ako boli napr. košické privilégia, štatúty, výsledky súdnej praxe v podobe spracovaných mestských kníh, právne dobrozдания materských miest, ale i ďalšie neformálne pramene súdnych príručiek a odborných zahraničných prác a právnych zbierok). Základným pramenným materiálom sa stala mestská kniha trestnej praxe z rokov 1556–1608 nazvaná *Protocollum iudicia et poenas malefactorum ac sceleratorum ab anno 1556 usque 1608 inclyte*. Ako uvádza (s. 7): „jedná sa o knihu s rozsahom 190 folií, a v chronologickom poradí obsahuje vyše dvesto prípadov trestnej činnosti páchanej na území mesta Košice alebo mimo neho“. Jazyk využívaný v mestských zápisoch je latinčina a nemčina. Hoci názov napovedá, že obsahom bude stručný registový protokolný zápis výsledkov trestnej súdnej praxe mestského súdu, čiastočne je to pravda – v tejto forme sa nachádzajú zápisy v prvej časti mestskej knihy. Druhá časť naopak obsahuje už podrobné súdne spisy vo forme súdnej spisovnej a vyšetrovacej agendy, ktorá vo viacerých prípadoch je natoľko obsiahla (až s beletristickým opisom trestnej činnosti), že je možné na jej základe v budúcnosti odborne rozšíriť výskum o hlbšie trestnoprávne analýzy týchto prípadov, a to prípadne až v komplexnosti hmotnoprávnej a procesnoprávnej stránky celého prípadu až po exekúciu trestu. Uskutočnený a v monografii prezentovaný iniciačný deskriptívny výskum autora je pre budúcnosť teda na počiatku prípadného analytického a syntetizujúceho či komparačného výskumu. Navyše sa môže stať výborným pramenným základom pre dejiny každodennosti novovekých Košičanov, resp. zločincov pochádzajúcich a penalizovaných na území mesta. Z tohto uhľa pohľadu je preto uvedený prameň ešte dostatočne nespracovaný aj pre náznakovo (štatisticky) poňatú sumarizáciu v VI. kapitole o pôvode delikventov a lokalitách páchania trestnej činnosti. Táto kapitola si bude vyžadovať ešte dokončiť a hlavne kvantitatívne analyzovať zistené dáta, čo zatiaľ uniklo autorovej pozornosti alebo bádateľskej kapacite.

Zavádzajúco pre názov druhej kapitoly použil označenie „mestské právo a súdny systém“, keďže v kapitole sa venuje hlavne orgánom výkonu mestskej trestnej jurisdikcie, počnúc richtárom na čele mestskej rady ako prvostupňového trestného i civilného súdneho senátu, tiež žalobcom, obhajcom, mestským poriadkovým silám a tiež mestskému katovi. Čo by som vyzdvihla, je existencia a gro pôsobenia mestských prokurátorov, definovaných širšie ako splnomocnencov zastupovaných subjektov trestného konania, procesu, ktorí mohli zastupovať tak žalobcov – tu vystupoval vždy za mesto mestský fiškál –, a tiež žalovaných alebo poškodených strán, ktoré si najímali týchto prokurátorov ako svojich obhájcov (zámerne nechcem použiť slovo advokát, ktorý má v uhorskej stredoveko-novovekej správnej praxi vlastný význam), táto funkcia však pre nedostatok jasných prameňov má len tento všeobecný právny rámeč ich nevymedzenej činnosti splnomocnenca istého subjektu, zúčastneného na trestnom konaní. Podobne nevyjasnená je pozícia a miesto rôznych intercessorov, mediátorov, ovplyvňujúcich súd a verejnosť v prospech či neprospech obvineného (s. 17 a 71). Ak by sa výskum zamerlal práve na tieto subjekty a typickú črtu minulého trestného práva, venoval by sa restoratívnej spravodlivosti, ktorej, zjednodušene povedané, je cieľom odstránenie nespravodlivosti a nie odstránenie zločinnosti (kriminality), a v pozitívnom zmysle nastolenie mieru. Už menej je jej cieľom v súčasnosti zdôrazňovaná a idealizovaná subjektívne súdom či víťaznou stranou ponímaná „spravodlivosť“. Tento typ spravodlivosti sa snaží o nájdenie dialógu medzi znepriatelenými stranami a o zohľadnenie záujmov a o vzbudenie pocitu zodpovednosti za seba aj za celok, a to pre všetkých zúčastnených – čo nie je zámer beznádejný či nedosiahnuteľný. Bude iste zaujímavé počkať na prvé vedecké práce na Slovensku v uvedenom, neprebádanom type restoratívnej spravodlivosti, ako zatiaľ hypotetickej (čiže výskumom slovenských archívov ešte nedoloženej), ale veľmi pravdepodobnej typickej črte uhorského a európskeho feudálneho trestného práva.

Upozorňujem aj na autorom užívané časté laické pochopenie-nepochopenie/omyly, ktorého sa právní aj všeobecní historici v oblasti poznania staršieho, ak chceme feudálneho, a to nielen trestného práva dopúšťajú, keď ahistoricky posudzujú a vyvodzujú nanajvyšš skreslené závery zo svojho poznania súčasnosti, ale aj mladších etáp vývoja. V konkrétnosti to znamená, že v interpretácii prameňov, exegéze a vytváraní záverečných konklúzií sa akosi automaticky vytvára autorský predpoklad, že čo je prirodzené v našej dobe, musí sa zákonite aplikovať a prijať pre tú minulosť. Ako príklad možno použiť stotožňovanie súčasného trestného zákona s formami stredovekých zbierok, kníh zákonov ako záväzných pravidiel správania sa (viď v Košiciach od zbierky tavernického práva, cez *Corpus iuris Hungarici*, až po zahraničné *Constitutio criminalis Ferdinanda* či *Carolina* a iné). Na správnu mieru možno uviesť nasledovné: stredovekej, ale aj novovekej spoločnosti, bola totiž uvedená dnešná striktná záväznosť právnych noriem cudzia, keďže dotknuté zákonníky a normy jej neslúžili viac než vzory správania a odporúčania ako postupovať pri posudzovaní toho ktorého zločinu aj pri výchovnom udeľovaní trestov a systéme trestania. Uvedené sa opiera o hlavnú zásadu uhorského (a v širšom kontexte tiež európskeho) práva: právneho partikularizmu. Tresty uvádzané v zbierkach vykazovali najprísnejšiu formu trestu/ov, no v skutočnosti rozhodovalo viacero poľahčujúcich i priťažujúcich okolností, ako príhovory rodiny, priateľov, cirkvi, známych obvineného.³

³ SZEGHYOVÁ, B. Niektoré problémy interpretácie prameňov stredoveku a raného novoveku. In: ŠEDOVÁ, T. (ed.). *Zborník zo stretnutia v Třešti 14.–16. 3. 2005 Sociálne vedy a humanistika očami mladých*.

V. kapitola sa venuje výhradne jednému druhu trestnej činnosti – zločinom proti životu –, a to z pohľadu široko definovanej a štrukturalizovanej skutkovej podstaty vraždy a v jej poddruhoch a derivátoch, vrátane vtedy s ňou neoddeliteľne spätým deliktom zabitia, čiže neúmyselnej vraždy, resp. ublíženia na tele s následkom smrti. Autor podal záverom tejto kapitoly aj svoje sumárne zhodnotenie získaných dát, treba však povedať len kvantitatívne-deskripčnou formou bez hlbšej analýzy. Iné formy trestnej činnosti zatiaľ nie sú spracované a zrejme čakajú na svojho bádateľa.

Záverom možno prijať aj nasledovne formulovaný názor: mesto Košice autor predstavil ako individuálny model výkonu trestnej justície a jurisdikcie, neutopil sa v prílišnej kazuistike, snažil sa o základné opisy a čiastočne analýzy celej šírky trestnoprávnej praxe. Veľmi cenné sú jeho zistenia výkonu telesných a hrdelných trestov pre právneho archeológa. Doplnil tak napr. výskum prof. R. Hornu. Odhaľovať páchatel'ov a pokiaľ možno aj účinne ich trestať je a bolo účelom trestania v premenách času, a každý, kto sa podujme na toto historické odkrývanie zašlej, odvrátenej stránky ľudskej osobnosti a osudu, sa musí potýkať s nepreberným množstvom prameňov, resp. tu je náležitá aj historická komparácia s inými spoločnosťami a komunitami.

Adriána Švecová

doi: 10.14712/2464689X.2020.41

Bratislava: VEDA, 2006, s. 45. Spracované podľa SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Rkp. dizertačnej práce, HÚ SAV, Bratislava, 253 s. Z autorkiných ďalších prác por. SZEGHYOVÁ, B. *Žena a zločin vo východoslovenských mestách v 16. storočí*. In: *Zborník z konferencie Žena a právo*. Bratislava: Academic Electronic Press, s.r.o., 2004, s. 67–85.